

3.º Quia applicatio hujus theoriæ non aliter fit, nec attenditur hominis conditione aliter fieri potest, nisi quatenus multitudo a paucis quibusdam dolo, fraudibus, violentia, promissionibus, deceptione, circumvenitur ac determinatur ad aliquid agendum.

4.º Quia in praxi ejusmodi theoria solummodo inservit ad larvandam ambitionem, ad communicandum similitudinem legalitatis injustissimis bellis, quibus debiliores a potentioribus contra jus humanum et naturale debellantur, opprimuntur, spoliantur, prout hac nostra ætate in Italia maxime contingit.

ARTICULUS SECUNDUS

De scopo et organismo societatis civilis.

§ I

De scopo civilis societatis.

Mirum profecto, at non minus verum, in diversas sententias philosophos abiisse circa scopum civili societati præfigendum. Nam, ut veteres scholasticos mittamus, quorum pluri, formula nimis communi et vaga utentes, scopum civili societati assignabant *bonum commune, publicam utili-*

pués podréis hablarme de la justicia, del sufragio universal... Sólo falta una ampliación del sufragio, y, no hay que dudar, pronto se añadirá á las anteriores. "Todos tenemos derecho á la felicidad; cada uno tiene un modo particular de sentirla y poseerla; todos, por consiguiente, tenemos igual derecho al mando., He aquí el último término á que tiende la teoría del sufragio universal: disolución universal de la sociedad, abandono de los miserables al fraude de los tramposos, abandono del orden á la violencia de los fuertes., *Ensayo crít. del Gob. rep.*, t. 1, pag. 115, 16, 17. Edic. pens. esp.

tatem, bonum multitudinis, reliqua hujusmodi, quidam recentioribus eundem reponunt in progressu naturæ humanæ; alii in omnimoda securitate multitudinis associatæ; quidam in successiva evolutione libertatis individualis; quidam vero in evolutione et applicatione principii justitiæ; alii in securitate et evolutione æqualitatis, simulque in organizatione communi laboris ¹; alii demum alias proferunt et tuentur sententias, quas, quia expendere non licet ex hujus operis conditione et præfixis limitibus, quid nostra ferat sententia de re hac paucis exponemus. Itaque,

1.º Nobis ea insidet opinio, finem seu scopum civilis societatis reponendum esse *in perfectione naturali hominis, qua ens morale*. Et revera quidem, primum, quod homo ex societate ac in societate obtinere intendit, est seipsum *perficere*, seu perfectius esse, vivere et operari, quam dum solitarius ac segregis existit. Dico *naturali*, quia civilis societas non nisi ad perfectionem et media ordinis naturalis ex propria natura pertingit: *ex propria*, inquam, *natura*, quia per accidens, seu ex hypothesi quod christiana existat, perfectionem mediaque supernaturalia indirecte attingit. Adde *hominis, qua ens morale*; tum quia perfectio moralis includit et præsupponit perfectionem physicam et intellectualem tamquam condiciones et media; tum quia hominis perfectio tam physica, quam intellectualis subordinantur perfectioni morali, ad quam tamquam ad proprium finem diriguntur ac ex propria natura tendunt.

2.º Hic porro finis omnes eas condiciones complectitur, quas in scopo civilis societatis quærere et assignare oportet. Nam: 1.º quoad substantiam non discriminatur, sed quodammodo identificatur cum fine singulorum hominum, ex quibus societas coalescit; 2.º ejus assecutio juvari ac promo-

¹ Quam sententiam amplecti videtur Lamennais, dum scribit: "Quel est le but de l'association entre les familles primitivement indépendantes? Une plus forte garantie de l'égalité et de la liberté... un accroissement de bien-être par l'organisation du travail commun., *Le livre du Peuple*, § 13.

veri nata est ope civilis societatis, atque per hujus vim et organismum; 3.º distinguitur tum a scopo societatis religiosæ, cujus est bonum divinum et supernaturale procurare, tum a fine ultimo societatis civilis, ac hominis uniuscujusque, qui est vita æterna seu beatitudo suprema per possessionem Dei; 4.º non tamen opponitur ejusmodi duobus finibus, sed potius est veluti via et præparatio quædam ad illos; 5.º constituit normam primariam boni regiminis; quod quidem eatenus bonum, proficuum, et rationabile existit, quatenus congrua media adhibet ad promovendum et conservandum perfectionem hominis, qua ens morale: unde fini a nobis assignato optime congruit esse criterium fundamentale et primum ordinis socialis et politici.

3.º Nec quis existimet, scopum societati civili a nobis hic præfixum et assignatum differre ab eo, quem D. Thomas eidem assignat; immo adamussim quoad rem significatam cum eo consentit. Audiantur ejus verba ¹: «Ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene vivant; quod consequi non posset unusquisque singulariter vivens; bona autem vita est secundum virtutem: virtuosa igitur vita est congregationis humanæ finis» ².

4.º Igitur finis societatis civilis ex duobus veluti elementis coalescit, quorum primum est actio secundum virtutem,

¹ *De Regim. Princ.*, lib. 1.º, cap. xiv.

² In re hac, sicut et in aliis bene multis, cum D. Thoma et nobiscum consentit quoad rem significatam Rosmini, qui societatis finem reponit in *bono humano*, quod apud ipsum nihil aliud est quam virtus moralis. «Un altro principio che non sembra aver bisogno di dimostrazione, e che non è meno importante de precedenti per la scienza sociale, si è che il bene vero a cui dee intendere una società di uomini dee esser il *bene umano*, quello che è definitivamente bene per la *natura umana*, quello che è consentaneo a tutte le esigenze di questa natura...

Da ciò fu detto si recoglie che il vero bene umano non è altro se non la virtù morale e tutti que' beni che possono stare insieme colla virtù., *Filos. della Polit.*, lib. 2.º cap. i.

quæ exurgit ex evolutione et perfectione facultatum intellectualium et moralium hominis; alterum vero copia bonorum externorum et corporalium, quæ sunt veluti media necessaria ad evolutionem et perfectionem prædictarum facultatum, ac proinde ad perfectionem hominis, qua ens morale. Unde jure merito D. Thomas 1: «Ad bonam autem unius hominis vitam duo requiruntur, unum principale, quod est operatio secundum virtutem; virtus enim est, qua bene vivitur: aliud vero secundarium, et quasi instrumentale, scilicet, corporalium bonorum sufficientia, quorum usus est necessarius ad actum virtutis.» Itaque, colligere licet ex dictis subjecta

Corollaria:

1.^m Perfectio naturalis hominis, qua ens morale, quæ finem constituit societatis civilis, triplicem hominis perfectionem implicat et exigit: 1.º *perfectionem physicam* quoad corpus, vires físicas, externa bona, et similia; 2.º *perfectionem intellectualem* hominis, ope scientiarum et artium; 3.º *perfectionem stricte moralem*, seu voluntatis, quoad virtutis opera perficienda. Ex hac triplici perfectione inadæquata, ac veluti evolutione partiali facultatum hominis, exurgit ejusdem adæquata perfectio, quatenus ens morale constituit.

2.^m Cum perfectio rei, quæ ad finem ordinatur, ex finis consecutione desumatur, ea erit perfectior societas civilis, in qua plus abundabunt homines moraliter perfecti, et quæ ex propria conditione et constitutione aptior existat ad evolvendos et perficiendos homines in ordine morali.

3.^m Progressus civilis societatis ac vera ejusdem *civilizatio* repetenda sunt ex triplici illa evolutione hominis, quoad ordinem physicum seu materiale, quoad ordinem intellectualem seu scientificum, et quoad ordinem morale; ita tamen, ut motu quodammodo simultaneo perficiatur, ac veluti sub quodam parallelismo; ex nimio namque excessu unius ordinis supra alios perturbatio et incommoda neces-

¹ *Ibid.* cap. xv.

sario oriuntur. Cæterum, ejusmodi incommoda minora essent, si ordo moralis reliquis duobus præponderaret, quippe qui ad virtutem et perfectionem interiorem tamquam ad finem immediatum ordinatur. Contra vero, maxima imperfectio ac incommoda gravissima oriuntur, si evolutio hominis physici, sive quoad res materiales, nimium excrescat, ejusdem evolutionem moralem impediatur, ac veluti obruat, quoniam id præ se fert inversionem quamdam ac perturbationem finis adæquati societatis.

§ II

De organismo civilis societatis.

Organismus societatis civilis, si spectetur *ex parte personarum*, tria elementa complectitur, nempe, *potestatem* publicam et supremam, ejusdem *ministros* seu magistratus, *subditos* sive homines privatos. Hæc constituunt veluti totidem *personas morales*, ex quibus organismus hierarchicus societatis cujuslibet efflorescit et consistit. Atque enumerata elementa societatis civilis respondent quodammodo *patri*, *matri* et *filio* in societate domestica¹, quæ merito habetur

¹ "Le pouvoir domestique, inquit Bonald, agit pour la production et la conservation de ses *sujets*, qui sont ses enfants, par le *moyen* ou le ministère de la mère... Ainsi le pouvoir public agit pour la production et la conservation de ses *sujets*, par le *moyen* ou le ministère de ses agents, noblesse, magistrats, guerriers, fonctionnaires... Qu'on ne s'étonne pas de ce rapprochement entre la société publique; car de même que sans le père et la mère il n'y aurait pas de famille et de *sujets* dans la société domestique, ainsi nous avons vu que, sans pouvoir public et sans ministres, il n'y aurait pas de société, par conséquent pas de *sujets*, mais une foule sans conseil et sans direction, qui ne pourrait que se détruire elle-même, si elle n'était pas détruite par des causes étrangères." *Demonst. philosoph. du principe const. de la Société*, cap. VIII.

elementum immediatum societatis civilis, quæ, ut patet, ex pluribus familiis seu societatibus domesticis exurgit et coalescit.

Ex parte formæ seu regiminis, organismus societatis civilis vel est *monarchicus*, dum unius imperio et regimini omnia subjiciuntur; vel *aristocraticus*, dum potestas publica ab optimatibus seu principibus quibusdam civibus exercetur: vel *democraticus*, cum populus vel multitudo potestatem supremam aliqua ratione exercet, sive rempublicam administrat atque regit per jura quædam, quæ sibi reservat, quoad leges condendas, quoad magistratum electionem, etc.; vel demum *mixtus ex tribus*, quod postremum *regimen*, inquit D. Thomas, *est optimum*.

Optimum, inquam, ex rei natura et secundum se spectatum, quatenus vitia et excessus regiminum aliorum declinare aptum est, non vero optimum sensu absoluto et universaliter. Nam, ut scite docet idem D. Thomas, «regimen et dominium ordinari debet secundum dispositionem gentis;» ac proinde oportet, societatis formam respondere et analogiam servare cum natura, conditione, habitibus, moribus, perfectione intellectuali, aliisque adjunctis hominum, ex quibus societas illa coalescit.

Cave tamen, ne inde inferas, regimen illud ex tribus aliis *commixtum*, quod est *optimum*, apud D. Thomam, identificari cum regimine illo *parlamentario* seu repræsentativo, recentiorum. Siquidem istud, prout hodie nunc proclamatur, et magis adhuc prout hodie nunc exerceri solet, toto cælo discriminatur a monarchia temperata, qualis ætate D. Thomæ vigeat, præsertim in nostra Hispania; nec in praxi regimen mixtum seu temperatum, sicut hac nostra ætate ope *parlamentarismi* habetur, ad aliud ducit, nec ducere potest, nisi ad denegationem et contemptum regni auctoritatis, ad tyrannidem ministerialem, ac ad corruptionem morum ex parte multitudinis.

ARTICULUS TERTIUS

De officiis hominum respectu societatis civilis.

Officia hominis, quatenus pars existit societatis civilis, alia sunt gubernantium, alia subditorum. Et quia, ut scite habet D. Thomas, «gubernare est id, quod gubernatur, convenienter ad debitum finem perducere,» consequitur plane, quod officium primum et fundamentale regis, seu cujuslibet gubernantis, qua talis, sit societatem sibi commissam ita regere et administrare, ut societatis membra finem, quem in societate et per societatem quærunt, tuto et faciliori via assequantur. Ad quod quidem tria potissimum requiruntur, ut merito adnotavit D. Thomas¹: «Primo quidem, ut multitudo in unitate pacis constituatur; secundo, ut multitudo vinculo pacis unita dirigatur ad bene agendum; sicut enim homo nihil bene agere potest nisi præsupposita suarum partium unitate, ita hominum multitudo pacis unitate carens, dum impugnat seipsam, impeditur a bene agendo; tertio vero, requiritur, ut per regentis industriam, necessariorum ad bene vivendum adsit sufficiens copia.»

Ex verbis hisce D. Thomæ, quibus continetur ac exprimitur officium primum eorum, qui societati præsent, facile quispiam potest colligere, quænam sint gubernantium reliqua officia particularia, quæ ex primario hocce ac universali emanant:

Quorum ut quædam innuamus, ad regem seu gubernantem spectat:

a) Ferre et promulgare leges justas, quæ, juxta societatis conditionem diversasque circumstantias, aptæ sint unitatem et pacem tueri et conservare apud concives, hosque incitare ac perducere ad perfectionem secundum moralem virtutem; quandoquidem ad scopum istum, ut supra diximus, neces-

¹ *Ibid.*, cap. v.

sario tendere debet civilis societas, ac proinde leges cunctæ, quæ pro ea conduntur.

b) Fovere et protegere quidquid ad moralem perfectionem hominis, cui cætera ejus bona subordinantur, ducere potest, prout est vera religio, associationes hominum, apud quas emicant virtutum exempla, ut sunt ordines religiosi, societates et comitia piorum hominum ad subveniendum indigentia proximi, etc.

c) Remove obacula, quæ prædicti boni morales assecutionem impediunt aut retardant, sive ex defectuosis institutionibus, sive ex hominum abusu, aut juris usurpatione oriuntur¹.

d) Subditos tueri, non modo contra externos hostes, sed etiam contra homines eos, qui verbo, opere, scriptis, secretis associationibus, societatis ordinem, jura et existentiam perturbare conantur, populum decipiendo, seditiones machinando, perniciosissimos errores spargendo.

Sed quoniam officium hocce nexum habet cum effrenata illa libertate præli (*libertad de la prensa*), pro qua hodie rerum publicarum ac ephemeridum scriptores plurimi, præsertim e schola liberali, ut ajunt, tamquam pro aris et focis dimicare solent et amant, sit

¹ Ad rem iterum laudatus Rosmini inter gubernii civilis præcipua officia statuit:

1.º “Di non mettere agl' individui che compongono la società alcun ostacolo, pel quale essi sieno impediti o impacciati nel conseguimento del vero bene umano, ultimo ed essenziale fine, non meno dell' individuo que della società.

2.º Di togliere, per quanto sta in suo potere tutti gli ostacoli che impacciano gl' individui nel conseguimento del detto bene; e segnalamente di defendere il diritto di ciascuno contro la usurpazione o la soperchieria degli altri., *Ibid.*, cap. x.

THESIS

Absoluta libertas praeli illicita est ex genere suo.

Prob. Illicitum ac immorale existit ex suo genere cooperari malo morali alterius, aut etiam nocumento proximi, id namque vetat ipsa lex naturæ, præsertim quoad eos, quibus ex officio cura incumbit avertendi malum et nocumentum, ut sunt superiores respectu subditorum; atqui concedere libertatem praeli idem est ac cooperari malæ voluntati eorum, qui ea abutuntur, simulque damno et nocumentis, quæ ex eadem libertate membris societatis, ipsique societati obveniunt; ergo... Minor probatione non indiget apud hominem quemlibet bonæ fidei, qui fateri velit, quod suis oculis videt, ac quotidie experitur. Nemo enim est, qui nesciat: 1.º impios homines non ob alium finem typographicam seu praeli libertatem amare, tueri, atque ad praxim revocare velle, nisi ut Deum, Christum ejus, veram, immo omnem religionem, ac divinam legem, blasphemis obruant; ut familiam, proprietatem, publicam auctoritatem, aliaque fundamenta civilis societatis evellant; 2.º plures homines decipi ac in errorem duci ex ejusmodi impiorum hominum scriptis; morum corruptionem, ac indifferentismum religiosum apud multitudinem invalescere; populos denique concitari atque impelli ad seditionem et tumultus politicos, quibus reipublicæ pax, securitas, bonum perturbantur. Ergo gubernantes illi, qui vel absolutam, vel nimiam praeli libertatem concedunt, non solum illicite agunt contra legem naturæ, prohibentem cooperationem ad malum et nocumentum proximi, sed ulterius desunt proprio officio, ex quo tenentur societatis membra ad moralem perfectionem, quæ finis est civilis societatis, promovere et juvare, simulque obstacula pro viribus remove; quin etiam infideles existunt societati sibi commissæ, cujus pax, securitas, conservatio, ex praeli libertate, vel nimia, vel omnimoda, periculo exponuntur.

Quod si sermo sit de gubernantibus catholicis, aut de natione, quæ adhæret uni religioni catholicæ, gravior urget obligatio cohibendi præfatam praeli libertatem, quæ præterea juribus ac doctrinæ Ecclesiæ adversatur, quæ idcirco merito proscripsit hanc propositionem: «Enimvero falsum est, civilem cujusque cultus libertatem, itemque plenam potestatem omnibus attributam quaslibet opiniones cogitationesque palam publiceque manifestandi, conducere ad populorum mores animosque facilius corrumpendos, ac indifferentismi pestem propagandam»¹.

Itaque,

e) Ad officium spectat gubernantium, præsertim in natione catholica, tam legibus, quam pœnis congruis praeli libertatem cohibere.

f) Congruis legibus et statutis providere quoad sufficientiam et copiam bonorum ad vitæ sustentationem, et commoditatem necessariorum, præsertim vero curare, ut ejusmodi sufficientia ad omnia membra, quoad fieri potest, protendatur, ita ut his, qui proprio labore vivunt, atque pauperibus, labor utilis atque necessaria ad vitam non deficient.

g) Commercium, industriam fovere, patriæ honorem, gloriam et jura tueri et propugnare, etiam per bellum, si opus fuerit.

h) Rempublicam tributis et oneribus innecessariis non obruere aut opprimere; ac proinde ea solummodo ministeria, dignitates et officia publica instituere, quæ prorsus necessaria existunt, eademque civibus conferre juxta leges distributivæ justitiæ: qua sane in re non parum hodie peccatur, dum, pro gubernii *parlamentarii* consuetudine et exigentia, ministeria publica indefinita ratione et sine necessitate gubernantes augment, quibus proprio et aliorum commodo et ambitioni, potius quam publicæ utilitati frequenter prospicitur. Quod attinet ad subditorum officia quoad societatem, ea omnia quadamtenus continentur obedientia erga præsides

¹ *Syllab.*, prop. 79.